

Ny altarordning

– motiv till stora förändringar

Ruinen av Sunne gamla kyrka. Interiör mot öster med återstoden av altaret och det förhöjda korgolvet skönjbart under grästorven.

EN AV UTGÅNGSPUNKTERNA för de stora restaureringarna i Skara och Linköping har varit att ge altaret en ny betydelse vid gudstjänsten. Här, som vid så gott som alla kyrkorestaureringar under senare tid, har man önskat ett tillskott av ett centralaltare för att prästen vid altartjänsten ska komma närmare församlingen, vänd med ansiktet mot den.

Centralaltaret placeras oftast framför korets tidigare avgränsning, ute i kyrkans korsmitt. Korttrappan skjuts då framåt för att bilda underlag till det nya altaret, alternativt är altaret placerat på ett särskilt podium. Samtidigt tas de tidigare fasta bänkarna i tvärskeppen och längst fram i mittskeppet bort. Koret blir därigenom större än någonsin och den arkitektoniska balansen mellan långhus, tvärskepp och kor förändras. Med centralaltaret som nytt fokus framför koret bryts sikt-

linjen genom mittskepp och kor fram till högaltare och altartavla. Därigenom tenderar koret att avskärmas från kyrkorummet i övrigt. I de större katedralerna har man i flera fall förstärkt detta genom att placera höga och massiva korstolar mot sidoskeppen. Detta gör koret till ett mer påtagligt rum i rummet, ofta kallat lillkyrka, att användas vid mindre förrättningar framme vid huvudaltaret.

EN MEDELTIDA RIT

Koret, där altaret har sin plats, har i alla tider utgjort kyrkans centrala del. Altaret är ett offerbord, vid altaret förrättas sakramenten, kyrkans mest mystiska och heliga ritualer. Kyrkobyggnadens ursprungliga uppgift var att innesluta altaret och utgöra ett skydd för altaret och deltagarna i ritualerna.

Under medeltiden stod altaret vanli-

gen fritt i koret med prästen vänd mot församlingen, *versus populum*. Efter reformationen ersattes detta av en altartjänst med prästen vänd från församlingen, och under 1600-talet kom altaret att regelmässigt placeras direkt mot korets östvägg. Kyrkorummet som predikorum fick allt större betydelse.

Dagens altarordning är en följd av medeltidsintresset vid 1800-talets slut, då man från protestantiskt håll började intressera sig för det katolska gudstjänstbruket med dess centrering kring altaret och sakramenten. Man talade om att återupprätta 'kyrkorummets väsen'. I samma tanke ingick även att orgel och kör skulle få sina platser i koret. Alla skulle bli deltagare istället för åskådare och syftet var att minska avståndet mellan präst och församling.

Formellt uttrycktes *missa versus popu-*

lum som en ekumenisk strävan vid Andra vaticankonciliet 1962–65, som kom med rekommendationen att koret skulle tillföras ett nytt fristående altare – ett centralaltare. Därmed bekräftades vad som hade diskuterats i svenska kyrkor och kom därefter så sakta att införas. Svenska kyrkohandboken fastslog år 1986 att prästen kunde fira mässa antingen vänd från eller mot församlingen.

I princip finns två huvudtyper av centralaltare, den ena utmärks av enkelhet och avser att vara tjänande utan att distrahera deltagaren i förrättningen av sakramenten. Den andra typen, ofta mer massiv med symboler och detaljer, avser att utgöra en del av kyrkorummets tyngd och storslagenhet i övrigt.

UNDERJORDISKA RUM – FÖR ATT BEVARA STADSBILDEN

Underjordiska rum är knappast en ny företeelse. Redan de tidiga kristna fann sin tillflyktsort i underjordiska grottor där de hade sina kyrkor och begravde sina döda.

I en tid då verksamheten i kyrkan kräver ökad volym och stadsbilden en oförändrad karaktär har rum under mark visat sig vara lösningen, både i Skara och i Linköping.

Istället för att lösa de adderade funktionerna i tillbyggnader eller i närliggande

befintliga byggnader gräver man ner dem i anslutning till kyrkan. Detta har blivit kännetecknande för utbyggnad och restaurering av byggnader av olika funktioner. I Skara kunde man nyttja kolkällaren, som redan existerade. Man kunde också gräva ut ytterligare för att få mera utrymme. Här fanns en möjlighet att lägga körrum och stolförråd i källaren.

Att skapa ett underjordiskt rum leder till krav på tillgänglighet och nödutgångar. Hiss har därför installerats i både Skara och Linköping. I Skara silar dagsljus ned i rummet genom trappans glastak, medan Linköpings underjordiska rum endast har artificiellt ljus. I båda fallen uppstår en byggnad ovan jord för utrymningstrapporna; även underjordiska rum syns.

Nödutgången vid Linköpings domkyrkas underjordiska rum refererar i form och material till kyrkans strävpelare.

Det nya centralaltaret i Skara domkyrka.

Barup & Edströms förslag till förnyelse av Kalmar domkyrka genom ett centralaltare placerat i tvärskeppet. Skiss ur parallellt uppdrag 2004.

Linköpings domkyrka. Det omgestaltade och upphöjda koret har förlängts cirka 19 meter västerut. Det tränger ut mellan pelarna där även de nya höga korstolarna placerats.